

YUNANCA'NIN TÜRKÇE HARFLERLE YAZILIŞI¹

H. MİLLAS*

Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi

- a) Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı ile
b) Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,

“Yunanca'nın Türkçe Harflerle Yazılışı” konusunda Türkiye’de kurum ve kişilerin farklı uygulamalara gittiklerini göz önüne alarak, bu konuda bir tutarlılığın sağlanması amacıyla bu çalışmayı yapmıştır.

Bu yazıda önce uygulanmakta olan kimi yöntemlere değinilecek ve Transliterasyon (çevriharf) ile Transkripsiyon (çevriyazı) farkları belirtilip standart bir uygulama önerilecektir.

Yunanca'nın Türkçe harflerle yazılışı, güdülen amaca göre iki farklı anlayış ve yöntemle gerçekleştirilebilir.

A- “Transliterasyon”, yabancı dilde yazılanın (genellikle her harf ayrı ayrı belirtilerek ve gene özgün metine dönüştürülmesini sağlayacak biçimde) Türkçe harflerle yazılmasıdır. Bu yöntem genellikle kütüphanelerde kitap başlıklarının yazılmasında yada bilimsel kitapların isimleri yazıldığında kullanılır.

B- “Transkripsiyon” ise yabancı dilin Türkçe harflerle okunduğu gibi yazılmasıdır. Bu yöntemin kullanılması kimi edebiyat metinlerindeki yada günlük konuşmalardaki seslerin aktarılması amaçlandığında yararlı olmaktadır.

Önce “Transliterasyon” sonra “Transkripsiyon” ele alınacaktır.

(*) D.T.C.F. çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi

(1) Bu Çalışma, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yunan Dili ve Edebiyatı Anadilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Candan Şentuna ve Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Melek Delilbaşı'nın ortak mutabakatı ile hazırlanmıştır.

Ξξ	ks	x,ks	x	x	ks	x	x	ks
Οο	o	o	o	o	o	o	o	o
Ππ	p	p	p	p	p	p	p	p
Ρρ	r	r	r,rh	r	r	r	r	r
Σσ	s	ε	s	s	s	s	s	s
Ττ	t	t	t	t	t	t	t	t
Υυ	y	y	y,u	u	y,u	y	y	y,u
Φφ	ph	ph	ph	f	ph	f	ph	ph
Χχ	kh	kh	ch	h	kh	ch	ch	kh
Ψψ	ps	ps	ps	ps	ps	ps	ps	ps
Ωω	o	o	o	o	o	o	o	ō

1- Yunan klasikleri (YK): Maarif Vekaleti tarafından "Yunan Klasikleri" serisinde 1935-1940 yıllarında verilen tablo.

2- Suat Sinanoğlu (SS): "Yunan Dili Grameri, I Kısım", Çituri Biraderler, 1950.

3- Tarih Kurumu (TK): Şubat 1992 tarihinde uygulanan yöntem.

4- A.Ü.D.T.C. Fakültesi Kütüphanesi'nde (DT): Şubat 1992 tarihinde kullanılan yöntem.

5- Milli Kütüphane (MK): Şubat 1992'de kullanılan yöntem.

6- Yunanistan Standartlar Enstitüsü (YS).

7- A.B.D. Yale ve Congress Kütüphanesi (KK).

8- Bu yazı ile önerilen standart yöntem (ST).

Notlar: (4) no. lu yöntemde "Κσ" harflerinin ayrı yazıldıkları işaret edilmektedir -yani "k.s" olarak (έκστασις — ek. stasis). (7) no. lu yöntemde "Υ" durumunda genelde "y" kullanılmakta ama "αυ", "ευ" "ου" durumlarında "au", "eu", "ou" kullanılmaktadır (ευθής — euthys). Ayrıca (') işareti de "h" harfi ile gösterilmektedir (ὕψηλα — hygeia).

Uygulamaların Yorumu

En başta, göze çarpan, yedi harfte görülen uyumsuzluktur. Bu harfler şunlardır: H (e, ē, i), Ξ (ks, x), Ρ (r, rh), Υ (u, y), Φ (f, ph), Χ (kh, ch, h), Ω (o, ō). Bunlardan "i" ve "rh" genel olarak kullanılan yöntemlere çok ters düştüklerinden göz önüne alınmasa da geriye gene altı harfte uyumsuzluk sürmektedir.

Ama asıl sorun kimi Türkçe yazılışlar ve kullanılan harfler “trans-literasyon”un temel anlayışı olan “Türkçe yazılışa bakıp yeniden Yunanca’yı yazabilme” ilkesini karşılamadıklarıdır. Bu durumlar şunlardır:

1- Hem “E” hem de “H” için “e” kullanıldığı durumlarda (εφημερίς — efemeris) “e” nin neyi karşıladığı anlaşılmamaktadır. Bu durumda “H” için “ε” (“E” için ise “e” εφημερίς — efemeris) kullanmak uygun görülmektedir.

2- “E” için “ks” kullanıldığı durumlarda “ks” karşılığı — aksi belirtilmezse — her zaman “E” olarak anlaşılacaktır. Dolayısıyla özgün metinde “kσ” olan durumlar da Türkçe’den Yunanca’ya çevrildiğinde “E” olarak yazılacaktır. Örneğin “έκστασις” “ekstasis” olarak yazılacak ve yeniden Yunanca’ya çevrildiğinde “έξτασις” olacaktır. Bunun önlenmesi için üç farklı yöntem kullanılabilir.:

- a- “E”, “ks” olarak, “kσ” ise “ks” olarak yazılabilir.
- b- “E”, “ks” olarak, “kσ” ise “k. s” olarak yazılabilir.
- c- “E”, “x” olarak, “kσ” ise “ks” olarak yazılabilir.

Yukarıda (4-DT) tarafından da kullanılan “b” çözümü bugüne dek ve geniş bir biçimde kullanılmış olan yöntem olup en az değişikliğe neden olacağından en uygun yaklaşım olarak önerilmektedir (εξι — eksi, εκσκαφευς — ek.skafeus).

3 — Y durumunda genel de “y” kullanılması ve “au”, “eu” “ou” durumlarında “au”, “eu”, “ou” kullanılması “Congress” standartları ile uyum sağlayacaktır (τυπος — typos, αυτος — autos).

4- “Φ” durumunda “ph” yerine “f” nin kullanımı hem basitlik hem de daha kısa olduğundan daha akla yakın görünmektedir. Ancak genel uyum sağlama açısından “ph” kullanmak daha uygun olacaktır.

5- “X” harfi durumunda “x” Türkçe olmadığından uygun görülmemektedir. “kh” yada “ch” den biri kullanılabilir. “H” harfinin (‘) nin yerine de kullanıldığı göz önüne alınsa da “tek başına “H” her zaman kelime başında olacağından çatışma ve karışıklık belirlememektedir.

6- “Ω” harfinin “ö” ile yazılması en uygun yöntem gibi görünmektedir.

Ayrıca (‘) işareti için “(Δασεία — Daseia” yada “spiritus asper” denir) ekte bir liste verilmektedir. Transliterasyon işlemine girişen, bu listeye başvurarak “h” harfinin hangi durumlarda kullanılacağını bulabilecektir. (Antik Yunanca ve Çağdaş Yunanca büyük harflerle yazıldığında (‘) işareti kullanılmaz. Ayrıca Çağdaş Yunanca’da, 1976 yılındaki bir kararla artık (‘) işareti kullanılmamaktadır). Yunanca’da (‘) işareti alan (yada yeni kurallara göre (‘) almasa da geleneksel olarak bu işareti almaları gereken) kelimeler şunlardır.

a) Y, υ harfi ile başlayan bütün kelimeler (υγεία yada υγεία, Υδρα yada ‘Υδρα gibi).

b) ο, η, οι, αι artikleri

c) α, ε, η, ο, υι, ω harf(ler)i ile başlayan ve aşağıda alfabetik sırayla verilen kelimeler².

d) Bu kelimelerin türevleri (örneğin υγεινός, αμάξι, άμαξα, αμαξοστοιχία, αιματώδης, εβδομάς, Ελλάς, Ελλαδικός gibi kelimeler).

e) Bu kelimelerin çekim sonucu yada Antik / Çağdaş Yunanca farkından ortaya çıkmış farklı biçimleri (örneğin υγείαν, υγείας, Ελλάδος, Ελλάδας, gibi).

2 Liste için bak: “Νεοελληνική Γραμματική της Δημοτικής”, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη. 1988. Kelimeler Çağdaş Yunanca gramere göre yazılmış olduklarından kimi durumlarda eski ve yeni dil arasında farklar görülebilir. Örneğin Ελληνας ve αίρεση, Antik Yunanca biçimiyle yazıldığında Ελλην ve αίρεις olmaktadır.

TABLE 2

αβρός	αιρετός	Αλόνησος	αμάξι	αριός
άγιος	αλάτι	αλήθης	αμαρτάνω	αρπάζω
αγνός	Αλιάκμονας	αλυκή	άμιλλα	αφή
Αθης	αλειεία	αλυσίδα	απαλός	αψίδα
αδρός	Αλικαρνασός	αλώνι	απλός	αριθμός
αίμα	αλίπαστο	άλωση	άρμα	αφίκορος
Αίμος	αλίπεδο	άμα	άρμη	
αίρεση	άλμα	Αμαδρυάδες	αριόςζω	
εαυτός	ειρμός	έλκος	έξι	εσπερινός
έβδομος	Εκόβη	ελκώω	έρμαιο	εστία
Εβραίος	Εκάτη	Ελλη	ερμαφρόδιτος	εστιατόριο
Εβρος	εκατό	Ελληνας	ερμηνεύω	εταίρος
έδρα	Εκτορας	έλος	Ερμής	έτοιμος
είλωτας	Ελένη	ένας	Ερμιόνη	ευρετήριο
ειμαρμένη	έλικας	έντεκα	έρπω	εφτά
ειρκτή	Ελικώνας	ενώνω	εσμός	
ήβη	ηλικία	ημι-	Ηρακλής	ήσυχος
ηγεμόνας	ήλιος	ημιτοχος	Ηρόδοτος	Ηφαιστος
ηγούμενος	ημέρα	ήματα	ήρωας	
ηδονή	ήμερος	Ηρά	Ησιόδος	
ιθρῶω	Ιερουσαλήμ	ιλαρός	ιμάτιο	ιστός
ιθρῶτας	ικανός	ίλειος	ιππικό	
ιγρος	ικετεύω	ίληρη	ιστορία	
όδηγός	όμηρος	όμως	όπως	όρος(ος)
όδός	Όμηρος	οπλή	όραση	όσιος
όλμος	ομίλια	όπλο	ορίζω	όσος
ολόκληρος	όμιλος	όποιος	όριο	όταν
όλος	ομίχλη	οποιος	όρκος	ότι
ομάδα	ομο-	όποτε	όρμος	ό,τι
ομαλός	όμοιος	όπου	ορμώ	
όρα	οραίος	όριμος	ως	

B- TRANSKRİPSYON

Çağdaş Yunanca

Çağdaş Yunanca'nın kimi zaman okunduğu gibi yazılması gerekebilir. Amaç yada öncelik bir yazımın nasıl duyulduğu, kulağa nasıl çalındığının belirtilmesi olduğu durumlarda, Türk okuyucusuna "transliterasyon" yeterli olmayabilir. Aşağıda Çağdaş Yunanca'nın Türkçe olarak (ve Transliterasyon'dan farklı bir yöntemle de) nasıl yazılabileceği ve Yunanca'ya en yakın bir biçimde nasıl okunacağı gösterilmektedir.

TABLO 3

Yunanca harfler	Türkçe yazılış ve okunuş	Notlar
α	a	
αι	e	
αι	ai	
αι	ai	
αυ	av	β, γ, δ, ζ, λ, μ, ν, ρ ve sesliler önünde
αυ	af	θ, κ, ξ, π, σ, τ, φ, χ, ψ önünde ve kelime sonunda
β	v	
γ	y	/e/ ve /i/ sesinden önce
γ	ğ	sessizlerden ve /e/, /i/ den başka seslilerden önce
γγ	ng	
γκ	ng	kelimenin ortasında
γκ	g	kelimenin başında, sessizlerden sonra ve hece tekrarlandığında
γξ	nks	
γχ	nh	
δ	dh	İngilizce'deki (th)e gibi
ε	e	
ει	i	
εί	ei	
εί	ei	
ευ	ev	β, γ, δ, ζ, λ, μ, ν, ρ ve seslilerin önünde
ευ	ef	θ, κ, ξ, π, σ, τ, φ, χ, ψ önünde ve kelime sonunda

ζ	z	
η	i	
ηυ	iv	β, γ, δ, ζ, λ, μ, ν, ρ ve seslilerin önünde
ηυ	iv	θ, κ, ξ, π, σ, τ, φ, χ, ψ önünde ve kelime sonunda
θ	th	İngilizce'deki (th)eater gibi
ι	i	
ια	ya	
κ	k	/e/, /i/ önünde e(k)i gibi; öteki durumlarda e(k)te gibi
λ	l	
μ	m	
μπ	b	kelimenin başında; sessizden sonra, hece tekrarlandığında ve kimi yabancı kelimelerde
μπ	mp	kelimenin ortasında
ν	n	
ντ	d	kelimenin başında sessizden sonra, hece tekrarlandığında ve kimi yabancı kelimelerde
ντ	nd	kelimenin ortasında
ξ	ks	
ο	o	
οι	i	
οι	oi	
οι	oi	
ου	u	
π	p	
ρ	r	
σ,ς	s	
σ	z	β, γ, δ, ζ, λ, μ, ν, ρ den önce
τ	t	
τσ	ç, ts	
τζ	c, dz	
υ	i	
υι	i	
φ	f	
χ	h	/e/, /i/ önünde (h)iç gibi; öteki durumlarda ta(h)t gibi
ψ	ps	
ω	o	

Ayrıca

1- kelime sonundaki ν harfi, sonraki kelime π , τ , χ ile başlıyorsa (ikisi bir arada) /mb/, /nd/, /ng/ okunur (όου παω, στην Τήνοι έναν καφε).

2- kelime sonundaki ν harfi, sonraki kelime ξ , ψ ile başlıyorsa (ikisi bir arada) /ngz/, /nbz/ okunur (τον ξερεις, την ψαχνει).

3- γ harfi, χ önünde /n/ okunur (συγχαρητηρια).

4- çift sessizler (σσ, χχ, v.b) tek sesli gibi okunur ve yazılırlar (θαλασσα).

5- İstendiği durumlarda, vurgulanan hecenin belirtilmesi için, sesli harfin altına — işareti getirilebilir. Örnek "Athına" gibi.

UYGULAMA REHBERİ

Yunanca bir kelime, bir başlık yada bir metin Türkçe harflerle yazılması gerektiğinde şu pratik adımların atılması gerekmektedir:

1- Önce "Transliterasyon" yada "Transkripsiyon" yöntemlerinden hangisinin uygulanacağı saptanır. (Bunun için "Önsöz" bölümünün "A" ve "B" paragrafına bakın.)

2- "Transkripsiyon" gerektiğinde Tablo 3 kullanılır. Yunanca harflerin Türkçe okunuşları bu tablodan seçilir. Tablo sonundaki dört notta gerekli düzeltmeler yapılır. (Örnek: Η Ιστορια του Ελληνικου Εθνους: I İstoria tu Eliniku Ethnus)

3- Transliterasyon gerektiğinde Tablo 1 kullanılır. Türkçe harfler sütun 8'e göre (ST) seçilir. Ayrıca şu kontroller yapılır:

a) Yunanca'da "κσ" içeren kelimelerin Türkçe'si "k.s" olarak ("ks" olarak değil) yazılacaktır.

b) "Y — υ" harfi "αυ", "ευ" "ου" biçimindeyse "eu", "au", "ou" olarak yazılacak; aksi halde "y" kullanılacak.

c) Ayrıca (') işaretinin (spiritus asper) varlığı kontrol edilir. Bunun için (kelimenin başında yazılmış yada yazılmamış olsun):

c-1: "Y" başlayan bütün kelimelerin başına "h" eklenir.

c-2: ο, η οι, αι artikleri saptanır (ho, he hoı, hai diye yazılır)

c-3; α, ε, η, ο, υι, ω ile başlayan kelimeler Tablo 2'den kontrol edilir ve eğer bu kelimelerin kendileri, türevleri yada çekilmiş halleri var ise "h" eklenir.

(Örnek: Η Ιστορια του Ελληνικου Εθνους: Hē Historia tou Hellēnikou Ethnous.)